

Continuous Issue - 23 | March - April 2018

મા ની સંવેદના ઝીલતી ગઝલ- 'મા યાદ આવે '

એ પછી ના વારતા મે સાંભળી મા યાદ આવે.

એ પછી ના એક પણ ક્ષણ ઝળહળી મા યાદ આવે .

જ્યારથી હું ગામડું, ફૂલો, નદી, ઘર છોડી ચાલ્યો,

લાગણી ઓછી વધુ પીડા મળી, મા યાદ આવે.

એટલે ફળિયું હજી જાગે ને મૂંગો ઓરડો છે ,

દીકરી ઘર બહાર જાવા નીકળી ,મા યાદ આવે.

હુંફ, સપના, વારતા, ચોપાઈ, હાલરડાં ને સ્પર્શો,

ખાલીપાની કોણ પકડે આંગળી ?મા યાદ આવે.

પ્રેમ સાચો પામવા માનેય તરછોડી'તી ત્યારે,

જિંદગી પણ સાવ બોગસ નીકળી,મા યાદ આવે.

એ ક્ષણો મે સાચવીને રાખી, જ્યારે ઠેસ વાગી,

રાતભર વરસી હતી બે વાદળી ,મા યાદ આવે.

જિંદગી ભર એટલે ઈશ્વર મને મળતો રહ્યો ખુદ,

મા કને બેસી વગાડી વાંસળી, મા યાદ આવે.

---કનૈયાલાલ ભટ્ટ, (મંત્રોચ્ચાર, પૃ.૧૧)

કવિ,વિવેચક,નાટ્યકાર,હાસ્યલેખક,વાર્તાકાર,નિબંધકાર,અનુવાદક,સંપાદક એવા કનૈયાલાલ ભટ્ટનું નામ હવે સાહિત્ય જગતમાં અજાણ્યું રહ્યું નથી. ખાસ જો પદ્યની વાત કરીએ તો આ સર્જકે ગીત,ગઝલ,અછાંદસ,લઘુકાવ્ય સ્વરૂપમાં તો કામ કર્યું જ છે ઉપરાંત હિન્દી ભાષામાં પણ આ સર્જકે પોતાની કલમ ચલાવી છે.અહીં આ સર્જકની 'મા યાદ આવે' ગઝલનો આસ્વાદ કરવાનો ઉપક્રમ સેવ્યો છે.આ ગઝલ એમના 'મંત્રોચ્ચાર' કૃતિમાંથી લેવામાં

આવી છે.આ કૃતિને સાહિત્ય અકાદમી ગાંધીનગરનું ૨૦૧૫ના વર્ષનું શ્રેષ્ઠ પુસ્તક શ્રેણીનું પારિતોષિક પણ પ્રાપ્ત થયું છે.

મા એ જગત પર અવતરેલું ઈશ્વરનું જ બીજું સ્વરૂપ છે. કહેવાય છે કે ઈશ્વર બધી જગ્યાએ નથી પહોંચી શકતો માટે એણે જગત પર મા નું સર્જન કર્યું. બોટાદકરથી લઈને આજના સર્જક સુધીની વાત કરીએ તો મા એ દરેક કાળના સર્જકના સર્જનનો વિષય રહી છે. મા નો મહિમા અપાર છે.જન્મથી લઈને એના ઉછેરના દરેક તબક્કામાં મા સંતાનનું માવજતથી જતન કરે છે. મા પોતાના સંતાનને જ્યારે ઊંઘ નથી આવતી ત્યારે હાલરડાં કે વાર્તા સંભળાવે છે.આ ક્ષણ દરેક સંતાન માટે ધન્ય ક્ષણ હોય છે. કારણ કે પછી ઉંમર વધતા જિંદગીની ભાગદોડમાં આ સુખ, સંતાન ગુમાવી બેસે છે.માટે જ સર્જક ગઝલના મત્લામાં લખે છે:

એ પછી ના વારતા મે સાંભળી મા યાદ આવે.

એ પછી ના એક પણ ક્ષણ ઝળહળી મા યાદ આવે .

મા સાથે સંતાનના ઘર અને અનેક સ્થળ સાથેના સંદર્ભો પણ જોડાઈ ગયા હોય છે. ગામડામાં મા પોતાના બાળકને ફૂલે ,નદી પર કે અન્ય જગ્યાએ સાથે લઈ જતી હોય છે ત્યારે બાળકને ખુબ જ આનંદ થતો હોય છે.એક પ્રકારનું પ્રથમ વખત જગત જોવા માટેનું વિસ્મય એની આંખોમાં હોય છે. જ્યારે સંતાન મોટું થાય છે ત્યારે વ્યવસાય કે ધંધા રોજગાર માટે વતન અને આ બધી યાદો છોડીને તેને ખૂબ દૂર જવું પડતું હોય છે ત્યારે આ બધું સુખ સ્વપ્નવત બની જાય છે અને જીવનમાં પ્રેમ,હૂંફ અને લાગણીનું સ્થાન પીડા લઈ લે છે માટે જ સર્જક પોકારી ઉઠે છે :

જ્યારથી હું ગામડું, ફૂલો, નદી, ઘર છોડી ચાલ્યો,

લાગણી ઓછી વધુ પીડા મળી, મા યાદ આવે.

મા પોતાના આખા જીવન દરમિયાન પોતાના સંતાન માટે અનેક જવાબદારી નિભાવતી હોય છે.તેના જન્મથી માંડી ઉછેર,ભણતર અને અંતે તેના લગ્ન સુધીની જવાબદારી મા બખૂબી નિભાવે છે.દીકરીના જ્યારે લગ્ન નક્કી થાય છે ત્યારે મા પોતાના સંતાનને પરણાવી સુખી કરવાની જવાબદારીમાંથી તો મુક્ત થાય છે પરંતુ પોતાની દીકરી જે ઓરડા અને ફળિયામાં રમી હોય છે, એ કલરવ ક્યારેય વિસરી કે વિસારી શકતી નથી. ‘જાગતું ફળિયું’ અને ‘મૂંગો ઓરડો’ એ શબ્દો દ્વારા સજીવારોપણ અલંકાર આલેખી દીકરી વિદાયની ગમગીન ક્ષણ ચિતરવામાં સર્જક સફળ રહ્યા છે જુઓ:

એટલે ફળિયું હજી જાગે ને મૂંગો ઓરડો છે ,

દીકરી ઘર બહાર જાવા નીકળી ,મા યાદ આવે.

માની હૂંફ દરેક પીડાનું ઔષધ હોય છે.મા ના ખોળામાં આવતી નીંદર અને આવતા મીઠાં સપનાં એ તો જીવનની મોટી મૂડી છે. ચોપાઈ અને હાલરડાં સંભળાવી આપણને સુવડાવતી માતાનો સ્પર્શ એવો તો આહલાદક

હોય છે કે ન પૂછો વાત ! પરંતુ હવે સર્જક જ્યારે મા થી ખુબ દૂર છે ત્યારે હવે નર્ચા ખાલીપા સિવાય એમની પાસે કશું બચતું નથી. સર્જકના ખાલીપાની આંગળી પકડવાવાળું કોઈ નથી. કેવી લાચારીનું આલેખન જુઓ :

હૂંફ, સપના, વારતા, ચોપાઈ, હાલરડાં ને સ્પર્શો,

ખાલીપાની કોણ પકડે આંગળી ?મા યાદ આવે.

મા ની અપાર કરુણા અને પ્રેમની લાગણીને સર્જક સમજી નથી શક્યા એ વાતનો એમને ભારે વસવસો છે.દરેકના જીવનમાં એક એવો તબક્કો આવતો હોય છે જ્યાં મા ના વિચારો અને પોતાના વિચારો અલગ પડતા હોય છે. પોતાના માટે જીવન નીચવી નાખનાર સંતાનને ક્યારેક મા ના વિચારો ખોટા લાગે છે.સર્જક પણ મા ની નારાજગી સાથે પોતાના પ્રેમને પામી લે છે .પરંતુ મા ને દુઃખી કરનાર ક્યારેય કોઈ સુખી રહી શક્યું છે ?આખરે સર્જકને પણ ખાલીપો જ પ્રાપ્ત થાય છે.પરંતુ હવે ખૂબ મોડું થઈ ગયું છે.સર્જક ની અસહ્ય અપરાધભાવની પીડા આ રીતે વ્યક્ત થઈ છે:

પ્રેમ સાચો પામવા માનેય તરછોડી'તી ત્યારે,

જિંદગી પણ સાવ બોગસ નીકળી,મા યાદ આવે.

પોતાના સંતાનને જરા પણ તકલીફ થાય તો માને એની પીડા કદાચ સંતાન કરતા વધારે થતી હોય છે.આ શાશ્વત અનુભવ દરેક વ્યક્તિને જીવનના કોઈ ને કોઈ તબક્કે જરૂર થયો જ હશે.સર્જકને પણ આ અનુભવ થયો છે. તે જ્યારે નાના હતા ત્યારે ઠેસ વાગતી,પડી જતા ત્યારે માત્ર પોતે નહોતા રડતા, મા પણ અવિરત રડતી હતી. એ ક્ષણ આજ સુધી સર્જક ભૂલી નથી શક્યા. ઉલા મિસરાના 'એ ક્ષણ મેં સાચવી રાખી' શબ્દો શે'રને એક નવી ઉંચાઈ બક્ષે છે:

એ ક્ષણો મેં સાચવીને રાખી, જ્યારે ઠેસ વાગી,

રાતભર વરસી હતી બે વાદળી ,મા યાદ આવે.

સર્જકે અંતિમ શે'રમાં તો ઘણા બધા ભાવો એક સાથે સમાવી લીધા છે. મા પાસે બેસવા જેવું સુખ બીજે ક્યાંય નથી.અહીં કૃષ્ણનું પુરાકલ્પન પણ અસરકારક રીતે વાંસળીના આલેખનથી સિદ્ધ થયું છે.વિશેષ અહીં મા શબ્દની અર્થઘટના પણ વિસ્તૃત બની છે. વાંસળી વગાડનાર જો કૃષ્ણ હોય તો મા એ અહીં ગાયમાતાનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. વળી ગાયોમાં કોટી દેવતાનો વાસ છે એ આપની ધાર્મિક માન્યતા છે. જગત ભલે કૃષ્ણને ઈશ્વર માનતો હોય પરંતુ કૃષ્ણ ખુદ કહે છે મે ગાય માતા પાસે વાંસળી વગાડી,માટે જ મને ઈશ્વર પ્રાપ્ત થયો છે -મને દિવ્ય ચેતનાની અનુભૂતિ થઈ છે .અહીં પુરાકલ્પન સાથે ભારતીયતાનું દર્શન કરવા -કરાવવામાં સર્જક સફળ રહ્યા છે .

આમ, આ સંપૂર્ણ ગઝલ મા ના સંતાન માટેનાં તેમનાં જીવનનાં વિવિધ પાસાં ખોલી આપે છે.મા ની સંવેદના,ખુશી,પીડા,જવાબદારી,હૂંફ ,લાગણી ,કાળજી ,કરુણા બધું એક સાથે આલેખી સર્જક માના વિવિધ

સ્વરૂપોનો દિવ્ય પરિચય કરાવવામાં સફળ રહ્યા છે.આવી સુંદર ગઝલ લખવા બદલ સર્જક અભિનંદનના અધિકારી છે.

ડૉ. પીયૂષ ચાવડા

આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર

ગુજરાતી વિભાગ

શ્રી અને શ્રીમતી પી.કે કોટાવાલા આર્ટ્સ કોલેજ

પાટણ

Copyright © 2012 – 2018 KCG. All Rights Reserved. | Powered By: Knowledge Consortium of Gujarat